

6

PERSPEKTYWY ROZWOJU RYNKU ZDROWEJ ŻYWNOŚCI W REGIONIE LUBUSKIM

6.1 WSTĘP

Dynamiczne zmiany zachodzące na rynku produktów żywnościowych, stymulowane modą na zdrowy tryb życia wśród konsumentów, stanowią jeden z czynników rozwoju proekologicznej produkcji rolnej. Siła tego oddziaływania potęgowana jest również zmianami przepisów prawa, w skutek implementacji prawodawstwa unijnego stawiającego wysokie wymagania wobec producentów rolnych w zakresie ochrony środowiska. W chwili obecnej rynek produkcji zdrowej żywności wydaje się „przeżywać” dynamiczny rozwój popytu, który wymaga odpowiedniej reakcji podażowej. Takie dostosowanie wymaga jednak stosowania instrumentów poprawiających efektywność i opłacalność proekologicznej produkcji i przetwórstwa, odbywających się często w gospodarstwach o małej i średniej wielkości, bardzo „wrażliwych” na wszelkie czynniki nagłych zmian rynkowych. Zwiększanie podaży zdrowych produktów może bowiem stanowić jeden z kluczowych czynników zmniejszania cenowych barier popytu na tym rynku, przynosząc jednocześnie pozytywne efekty społeczne w skutek upowszechniania zdrowych i zrównoważonych wzorców konsumpcji. Dlatego niniejszy artykuł podejmuje problematykę perspektyw dla rozwoju tego coraz ważniejszego sektora gospodarki w układzie mezoekonomicznym, na przykładzie regionu lubuskiego.

6.2 SEKTOR PRODUKCJI ROLNEJ

Rozwój sektora rolnego uwarunkowany jest w coraz większym stopniu tendencjami i zmianami zachodzącymi w gospodarce światowej. Podstawowe funkcje rolnictwa, które są związane z produkcją żywności, z roku na rok są realizowane w szerszym zakresie nie tylko przez samo rolnictwo, ale przez działania kompleksowe, w ramach których angażowane są uwarunkowania i czynniki niezależne od rolnictwa. Analiza trendów światowych wskazuje, że rozwój rolnictwa w coraz mniejszym stopniu wynika z uwarunkowań endogenicznych sektora rolnego, coraz większe znaczenie nabiera polityka sektorowa, a przede wszystkim polityka makroekonomiczna 55].

Rolnictwo jest jednym z głównych działów gospodarki, którego podstawowym zadaniem jest dostarczanie żywności. Produkty zwierzęce i roślinne uzyskiwane są poprzez hodowlę zwierząt oraz uprawę roli. Poprawny rozwój oraz funkcjonowanie rolnictwa zależy od wielu uwarunkowań zarówno antropologicznych, jaki i przyrodniczych. Do najistotniejszych zaliczyć można 22]:

- a) warunki glebowe – niezbędnym warunkiem do uprawy roślinności jest gleba, ponieważ to od niej zależy opłacalność i wielkość produkcji. W Polsce przeważają gleby o średniej jakości, które determinują dobór uprawionych roślin,
- b) rzeźba terenu – zależy od niej możliwość prowadzenia prac oraz wykorzystanie terenu pod uprawę, strome stoki zamiast pod uprawę roślin muszą być wykorzystywane jako pastwiska lub do zalesienia,
- c) warunki klimatyczne – podstawowy czynnik od którego zależy rodzaj rolnictwa. W Polsce klimat sprzyja gospodarce rolnej, ponieważ umożliwia on uprawę większości roślin strefy umiarkowanej,
- d) polityka rolna państwa – w dużym stopniu decyduje o strukturze agrarnej rolnictwa. Ma ona wpływ na wprowadzane zakazy dzielenia gospodarstw, czy też wprowadzić ceny minimalne na produkty rolne,
- e) mechanizacja – warunkuje ona nowoczesność rolnictwa, związane jest z wyposażeniem gospodarstw w różnorodne maszyny do prac polowych.

Ingerencja państwa w sektor rolnictwa, wynika ze szczególnej roli jaką pełni on w gospodarce, ale również ze znaczenia pojedynczych czynników produkcji zaangażowanych w produkcję rolną. Rolnictwo współczesne przede wszystkim spełnia funkcję 44]:

- a) usługową – związana jest ona z wkładem sektora rolnego w utrzymanie bogactwa środowiska naturalnego i społecznego dla potrzeb rozwoju społeczno-ekonomicznego, właściwego gospodarowania odpadami oraz zachowania równowagi pomiędzy sferą ekonomiczną, społeczną i środowiskową,
- b) produkcyjną – polegająca na wytwarzaniu zarówno produktów żywnościowych jak i nieżywnościowych. Istotne są zarówno parametry jakościowe, ilościowe oraz ich zróżnicowanie,
- c) środowiskowo-przestrzenną – odnosi się ona do ochrony przyrody i bioróżnorodności, obecności skażeń środowiskowych, jakości krajobrazu i sposobu wykorzystywania środowiska.

Rozwój rolnictwa zrównoważonego jest pewnego rodzaju alternatywą dla dominującego w krajach wysokorozwiniętych modelu rolnictwa industrialnego. Przesłanki te wynikają przede wszystkim z pojemności środowiska, rosnącego znaczenia wiedzy, uwzględnienia potrzeb konsumentów oraz znaczącej roli państwa 1111]. Koncepcja zrównoważonego rozwoju znajduje swoje odzwierciedlenie również w obszarach związanych z rolnictwem oraz terenach wiejskich, ponieważ akcentuje ona znaczenie środowiska przy realizacji celów rozwojowych obszarów wiejskich 1414] Podstawowym warunkiem rozwoju zrównoważonego wsi jest żywotność ekonomiczna, społeczna oraz środowiskowa. Sfera ekonomiczna związana jest z odpowiednią infrastrukturą techniczną oraz dochodami. Żywotność społeczna to wszystkie aspekty pozamaterialne takie jak warunki życia, dostęp do usług, rozwój kulturalny. Żywotność środowiskowa związana jest zarówno ze stanem środowiska oraz z walorami krajobrazu czy też zagospodarowaniem terenu 1212]

6.3 RYNEK ŻYWNOŚCI EKOLOGICZNEJ W POLSCE

Zrównoważony rozwój mający na celu wyrównywanie zysków i kosztów środowiskowych, a także biorący pod uwagę dobro przyszłych pokoleń, niewątpliwie warunkuje wzorce zachowań w aspekcie nie tylko przyrodniczym, ale również ekonomicznym i społecznym 11]. Coraz częstsze wcielanie owej koncepcji do obszarów

życia codziennego, spowodowało narodzenie się tzw. ekologicznego stylu życia, który nie tylko dąży do egzystencji w zgodzie z naturą, ale także promuje proekologiczną produkcję i konsumpcję. Ekologiczna produkcja rolnicza swoich początków w Polsce sięga już lat 30. ubiegłego wieku, jednak jej właściwe narodziny przypisuje się na lata 90., kiedy to nastąpił jej dynamiczny rozwój. Wprowadzenie ówczesnych regulacji rynku żywności ekologicznej, powołanie niezależnych organizacji prowadzących nadzór i kontrolę produkcji ekologicznej (m.in. Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi czy Polskiego Towarzystwa Rolnictwa Ekologicznego) spowodowało wzrost znaczenia omawianej tematyki, tym samym zwiększając zapotrzebowanie na żywność ekologiczną [6]. Na rozwój intensyfikacji zainteresowania rolnictwem ekologicznym niewątpliwym wpływ miała także kwestia przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, dzięki której gospodarstwa ekologiczne mogły uzyskać wysokie subwencje oraz znaleźć nowe rynki zbytu, a także fakt, iż w krajach zachodnich zaczęto poruszać kwestie negatywnego wpływu rolnictwa konwencjonalnego na środowisko naturalne [7].

Rozwój produkcji ekologicznej spotyka z coraz większą akceptacją społeczną, a stale rosnąca świadomość ekologiczna zarówno producentów żywności, jak i konsumentów sprawiła, że stosowanie naturalnych i przyjaznych środowisku metod wytwórczości, zachęcanie do ekstensyfikacji produkcji, dążenie do zachowania żyzności gleb i zróżnicowanego krajobrazu naturalnego oraz ochrona gatunków i wód stały się istotnymi przesłankami do poruszania tegoż zagadnienia zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym. Wynikiem tego stały się rozmaite normy i przepisy prawne regulujące takie kwestie rynku żywności ekologicznej jak: warunki prowadzenia produkcji rolnej, ekologiczne przetwórstwo rolno-spożywcze, obrót żywnością a także sprawowanie systemu kontroli, certyfikacji oraz ekoznakowania. Najistotniejszym polskim dokumentem jest ustawa o żywności ekologicznej z dnia 16 marca 2001 r., która definiuje żywność ekologiczną jako *„środki spożywcze, w tym zwłaszcza nieprzetworzone lub nisko przetworzone, uzyskiwane w oparciu o tzw. metody ekologiczne, tj. z zastosowaniem w możliwie największym stopniu naturalnych działań i niezakłócające równowagi przyrodniczej”* [6]. Mniejsza ilość chemicznych dodatków i konserwantów, brak powszechnie używanych antybiotyków i hormonów, naturalny smak i aromat, a także coraz szersza oferta handlowa oraz ilość miejsc, w których można nabyć żywność ekologiczną wpływają na wzrost popytu na tego typu produkty [7].

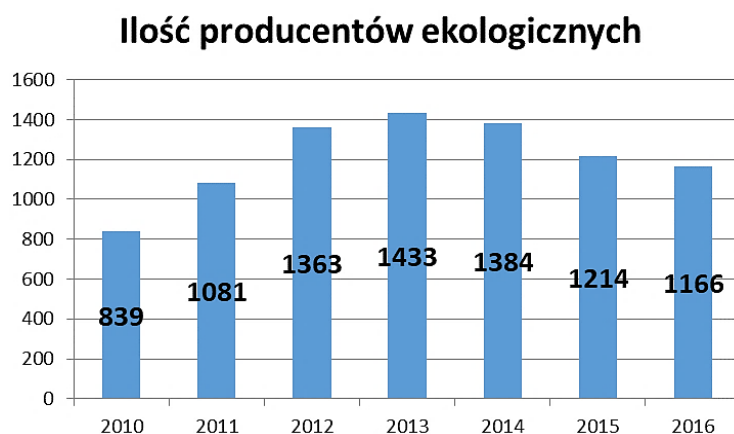
Na przestrzeni ostatnich lat możemy zaobserwować stały i dynamiczny rozwój sektora żywności ekologicznej, jednak w porównaniu do innych krajów Unii Europejskiej, Polska nadal jest krajem słabo rozwiniętym w tym zakresie. Faza rozwoju w której znajduje się nasz kraj przekłada się m.in. na wysoką premię cenową żywności ekologicznej dla producentów oraz jej relatywnie wysoką cenę z punktu widzenia konsumentów. Większość społeczeństwa nie jest w stanie zaakceptować panującego poziomu cen żywności ekologicznej, dlatego zmiana ukształtowanego modelu konsumpcji jest zadaniem trudnym i wymagającym dłuższej perspektywy czasowej. Coraz więcej ludzi przedkłada jednak walory zdrowotne nad wyższy (niż w przypadku produktów żywności konwencjonalnej) wydatek, na co niewątpliwym wpływ ma wzrost zamożności społeczeństwa [8]. Coraz większe rzesze konsumentów produktów ekologicznych, najczęściej właśnie ludzie zamożni i wykształceni, wskazują na wzrost znaczenia zdrowego trybu życia. Dobre samopoczucie, zarówno ich samych, członków ich rodzin, a także przyszłych pokoleń jest dla nich najważniejsze i tym samym są oni w stanie zapłacić znacznie wyższą cenę za produkt certyfikowanego

przedsiębiorstwa o ściśle określonych kryteriach produkcyjnych. Charakter rolnictwa ekologicznego nadal nie jest jednak na tyle uniwersalny, aby całe społeczeństwo mogło dostrzec jego walory [7]. Rynek produktów ekologicznych intensywnie rozwija się także na szczeblu lokalnym, opartym na kulturze i tradycji danego regionu. Wzrost świadomości lokalnych producentów i nabywców przekłada się nie tylko na wsparcie lokalnych inicjatyw, ale również wpływa pozytywnie na wzrost atrakcyjności turystycznej miejscowości [6].

6.4 PERSPEKTYWY ROZWOJU RYNKU ZDROWEJ ŻYWNOŚCI W REGIONIE LUBUSKIM

Według danych Głównego urzędu Statystycznego (GUS), dotyczących województwa lubuskiego za rok 2015, udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach ogółem wynosił 24,3%. Oznacza to, że dosłownie "przejadamy" 1/4 naszego domowego budżetu. Od kilku lat obserwujemy także zjawisko zainteresowania zdrową żywnością. Polacy coraz częściej wybierają żywność nieprzetworzoną, bez konserwantów i chemicznych dodatków wierząc, że w ten sposób dbają o zdrowie swoje i swoich bliskich. Ekologiczną żywność kupić można już nie tylko w supermarketach czy osiedlowych sklepach, lecz także na lokalnych bazarkach.

Według danych Wojewódzkiego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (WIJHARS) w Zielonej Górze, ilość producentów ekologicznych, prowadzących działalność w zakresie produkcji rolnej, kształtowała się następująco, rys. 6.1.

Rys. 6.1 Ilość producentów ekologicznych w okresie 2010-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WIJHARS.

Według Ramowego Planu Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego, opracowanego przez MRiRW, w Polsce na lata 2014-2020, w okresie 2003-2013 liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce wzrosła ponad 11-krotnie od 2286 w 2003 r. do prawie 26,6 tys. w 2013 r. W Województwie lubuskim, najwięcej zarejestrowanych producentów ekologicznych było w roku 2013.

Od roku 2014 obserwujemy tendencję spadkową. Wpływ na to ma kilka czynników. Dopłaty unijne zachęcały wielu rolników prowadzących gospodarstwa konwencjonalne, do przestawienia się na ekologię. W wielu przypadkach okazywało się, że rolnicy nie odnajdywali się w nowej rzeczywistości i po pewnym czasie wracali do produkcji konwencjonalnej. Problemem były też trudności w sprzedaży przez producentów rolnych produktów ekologicznych do przetwórci. Rolnicy wskazują także, że lepsze byłyby dopłaty

do produkcji. Dzięki temu żywność ekologiczna mogłaby być tańsza, a my bylibyśmy bardziej konkurencyjni na unijnym rynku.

Produkcja ekologiczna w województwie lubuskim oparta jest głównie na uprawie popularnych gatunków zbóż i hodowli ale znajdziemy tu także uprawę egzotycznie brzmiącego topinamburu [3] czy nawet jedną z największych w Europie kaktusiarni. I choć ciężko wyobrazić sobie zjedzenie kaktusa, to jadalnym gatunkiem jest m.in. opuncja figowa, popularna w rejonie basenu Morza Śródziemnego, a owoce i nasiona niektórych gatunków można używać do sporządzania wina czy wódki, np. popularnej tequili w Meksyku.

Według danych pozyskanych z Departamentu Rolnictwa i Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, ekobiznes w lubuskim tworzą zazwyczaj pasjonaci. Gospodarstwa, które prowadzą, czy też małe firmy zajmujące się przetwórstwem, to rodzinne interesy przekazywane z ojca na syna. Rodzinna tradycja gwarantuje nie tylko wysoką jakość i smak, ale także przekazywanie interesu kolejnym pokoleniom.

Lubuski rynek zdrowej żywności, jest w dalszym ciągu perspektywistyczny. *"Najważniejszą przesłanką ekspansji tego systemu rolnictwa wydaje się fakt, że ukierunkowanie na rolnictwo ekologiczne daje większe szanse konkurowania na rynku międzynarodowym niż w przypadku rolnictwa konwencjonalnego"* [9]. Ciągła moda na bycie "fit" powoduje, że Polacy chcą jeść zdrowo. Dlatego coraz częściej to nie cena ma największe znaczenie, a jakość produktu. *"Producenci żywności ekologicznej powinni zwrócić uwagę na zmiany upodobań konsumentów i preferowane przez nich sposoby zaspokajania potrzeb żywnościowych, np. zapotrzebowanie na tzw. żywność wygodną, częściowo lub całkowicie gotową do spożycia, a także potrzebę tworzenia nowych produktów. To z kolei wymaga stosowania nowych technologii, przystosowanych do istniejących regulacji prawnych z zakresu rolnictwa ekologicznego"* [13]. Wiele gospodarstw poszerza swoją ofertę także o agroturystykę. Lubuszanie mają możliwość nie tylko dobrze zjeść, poznać cały proces technologiczny ale także wypocząć. Dodatkowym atutem jest niewątpliwie bliskość zachodniej granicy. Niemcy bardzo chętnie kupują polską zdrową żywność.

16 maja 2017 r., Rada Ministrów przyjęła dokument Wspólna Polityka Rolna po 2020 roku – polskie priorytety. Założenia tego dokumentu to nie tylko utrzymanie dopłat dla sektora rolnego, ale także uwzględnienie aspektów zdrowotnych żywności – zarówno kwestii jakości i bezpieczeństwa, ale również konieczność wspierania struktury spożycia odpowiadającej potrzebom zdrowotnym populacji [10]. Oznacza to stabilizację i możliwość dalszego rozwoju dla producentów ekologicznych.

Rynek zdrowej żywności w przygranicznym województwie lubuskim będzie się w dalszym ciągu dynamicznie rozwijał. Zwiększanie poziomu wymiany z niemieckim sektorem handlu może stanowić dla niego istotne źródło impulsów popytowych niwelujących endogeniczną barierę cenową w układzie regionalnym. W dłuższej perspektywie należy jednak zwrócić uwagę zmiany upodobań konsumentów mieszkających także w regionie przez wspieranie kampanii informacyjno-promocyjnych regionalnych producentów zdrowej żywności. Niewątpliwie ciekawym pomysłem jest np. portal internetowy agropaczka.pl, gdzie można dokonać zakupów online produktów ekologicznych. Należy także wzmocnić działania marketingowe lubuskiej zdrowej żywności. Regionalny Sekretariat Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich wydał mapę „Lubuskie szlaki kulinarne”, ale jest to stanowczo za mało, aby promować lubuski produkt. W ramach PROW na lata 2007-2013 wybudowano na obszarach wiejskich województwa lubuskiego 10 targowisk. 5

kolejnych powstanie w ramach PROW 2014-2020. Są to dodatkowe miejsca, gdzie konsument ma szansę spotkać się bezpośrednio z producentem.

6.5 ZAKOŃCZENIE

Sektor produkcji zdrowej żywności w województwie lubuskim posiada znaczące perspektywy rozwoju warunkowane zwiększonym zainteresowaniem zdrowym trybem życia wśród konsumentów, położeniem przygranicznym oraz podejmowanymi przez władze regionalne inicjatywami wspierającymi regionalnych producentów. W chwili obecnej największą barierą dynamicznego rozwoju tego obszaru produkcji rolnej jest bariera cenowa wynikająca z wysokich kosztów produkcji, zwiększonym ryzykiem i mniejszą efektywnością. Produkty rolnictwa ekologicznego z uwagi na sposób produkcji i przetwórstwa są znacznie droższe niż żywność konwencjonalna. Dlatego kluczowego znaczenia zyskują instrumenty poprawiające opłacalność proekologicznej produkcji rolnej oraz inicjatywy zmniejszające koszty w całym łańcuchu dostaw, związane choćby z promocją sprzedaży, pozyskiwaniem nowych odbiorców i stosowaniem innowacyjnych i bardziej efektywnych sposobów produkcji. Inwestowanie w ten sektor produkcji rolnej w krótkim czasie może przynieść dzięki efektom mnożnikowym wymierne korzyści ekonomiczne dla całej gospodarki regionu. Rozwój tej branży może także generować pozytywne efekty ekologiczne oraz społeczne związane z rozwojem konsumpcji zdrowych produktów żywnościowych, przekładającej się na jakość życia mieszkańców przestrzeni regionalnej.

LITERATURA:

1. Celińska E. i in., Rola ekoznakowania produktów konsumpcyjnych w podnoszeniu świadomości ekologicznej nabywców. *Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji*. Nr 6(1), 2017, s. 22-128.
2. Cymerman R., *Podstawy rolnictwa, leśnictwa i gospodarki wodnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 7-8.
3. Gospodarstwa Ekologiczne w województwie lubuskim w 2017 r. - broszura informacyjna Lubuskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego.
4. Kondratowicz-Pozorska J., Rola rolnictwa w kreowaniu trwałego rozwoju. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania. Problemy współczesnej ekonomii*. Nr 40, t. 2. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2015 s. 110-111.
5. Kowalski A., *Wyzwania dla sektora rolno-spożywczego we współczesnym świecie*. [w:] Kowalski A., Grochowska R., Nosecka B. (red.). Analiza uwarunkowań i wyzwań rozwoju sektora rolno-żywnościowego w Polsce na tle tendencji światowych. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. Warszawa 2014, s. 9.
6. Michalczyk J., Rynek żywności ekologicznej w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. Nr. 448/2016, s. 178-192.
7. Nowogródzka T., Stan i perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*. Nr z. 2, tom 12(27) 2012, s. 54-65.
8. Szymańska K., Rentowność rynku żywności ekologicznej. *Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie*. Ciechanów 2011, s. 57-68.
9. Woś A., Zegar J., *Rolnictwo społecznie zrównoważone*. IERiGŻ. Warszawa 2002.
10. *Wspólna Polityka Rolna po 2020 roku - polskie priorytety* - dokument przyjęty przez Radę Ministrów 16 maja 2017r.
11. Zegar J., *Współczesne wyzwania rolnictwa*. Wydawnictwo Naukowe PWM. Warszawa 2012, s. 59-60.

12. Zegar J., *Rola drobnych gospodarstw rolnych w procesie społecznie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*. Problemy drobnych gospodarstw rolnych. Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. Nr 1, Kraków 2012, s. 151.
13. Żakowska-Biemans S., Czynniki wpływające na wybór żywności ekologicznej w opinii polskich konsumentów. *Bromatologia Chemia Toksykologiczna*. Suplement 2006, s. 231-235.
14. Żmija D., *Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*. [w:] Barteczek A., Rączaszek A. (red.). *Polityka gospodarcza w okresie transformacji i kryzysu*. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014, s. 150.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 05.2018

Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 07.2018

PERSPEKTYWY ROZWOJU RYNKU ZDROWEJ ŻYWNOŚCI W REGIONIE LUBUSKIM

Streszczenie: Artykuł przedstawia zagadnienia związane z perspektywami rozwoju rynku zdrowej żywności w regionie lubuskim. Zobrazowano w nim sektor produkcji rolnej, akcentując istotną rolę rozwoju rolnictwa zrównoważonego. Ukazana została również problematyka efektów proekologicznej produkcji rolnej. Analizie poddano rynek zdrowej żywności województwa lubuskiego.

Słowa kluczowe: produkcja rolna, rolnictwo, zdrowa żywność, zrównoważony rozwój

DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF THE ECO FOOD MARKET IN LUBUSZ PROVINCE

Abstract: The paper discusses the problems of the eco food prospect in Lubusz region. The article illustrates sector of agricultural production, focusing on relevance of agricultural sustainable development. Also the pro-ecological agricultural production's effects problem was shown. Analyse applies healthy food market in Lubusz Voivodeship.

Key words: agriculture, agricultural production, eco food, sustainable development

Mgr Piotr Dubicki

Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Ekonomii i Zarządzania,
ul. Licealna 9, 65-417 Zielona Góra, Polska
e-mail: p.dubicki@wez.uz.zgora.pl

Mgr Adrianna Dybikowska

Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Ekonomii i Zarządzania,
ul. Licealna 9, 65-417 Zielona-Góra, Polska
e-mail: a.dybikowska@wez.uz.zgora.pl

Dr inż. Leszek Kaźmierczak-Piwko

Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Ekonomii i Zarządzania,
ul. Licealna 9, 65-417 Zielona Góra, Polska
e-mail: l.kazmierczak@wez.uz.zgora.pl

Mgr Arkadiusz Dąbrowski

Urząd Marszałkowski
Województwa Lubuskiego
Departamentu Programów
Rozwoju Obszarów Wiejskich
al. Zjednoczenia 104A,
65-120 Zielona Góra, Polska
e-mail: arek_dabrowski@op.pl